

ЄВТЄЄВА Дарина
кандидат юридичних наук,
виконувач обов'язків заступника директора
з наукової роботи Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України,
асистент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна

ЛАПКІН Андрій
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
судоустрою та прокурорської діяльності
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ОЗНАКУ ПОТЕРПІЛОГО ВІД ДОБРОВІЛЬНИХ СТАТЕВИХ ЗНОСИН З НЕПОВНОЛІТНІМ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Питання ознаки потерпілого, що визначає наявність такого складу злочину, як добровільні статеві зносини з неповнолітнім, на сьогодні залишається дискусійним і актуальним не тільки в Україні, а й за кордоном.

Вивчення кримінального законодавства низки зарубіжних держав дозволило нам виділити основні підходи до визначення ознаки потерпілого, наявність якої має кримінально-правове значення для кваліфікації діяння як добровільні статеві зносини з неповнолітнім. Серед таких підходів: 1) *віковий підхід*, за яким потерпілим визнається особа, яка не досягла певного віку; 2) *медико-фізіологічний підхід*, що передбачає недосягнення потерпілим статевої зрілості; 3) *змішаний підхід*: а) *кумулятивний*, який виражається в недосягненні особою статевої зрілості та певного віку; б) *альтернативний*, що передбачає недосягнення особою статевої зрілості або певного віку.

Усі зазначені підходи мають як переваги, так і недоліки. Розглянемо їх докладніше.

Віковий підхід, згідно з яким потерпілим визнається особа, яка не досягла певного віку, абсолютно домінує в більшості країн. У законодавстві зарубіжних держав віковий поріг статевої згоди встановлюється переважно з 16, 15 або 14 років; в окремих країнах – із 18 років, рідко зустрічається інший вік [1].

Позитивною ознакою подібного підходу є те, що закріплення мінімального віку статевого повноліття усуває потребу в обов'язковому проведенні судово-

медичної експертизи для встановлення статевої зрілості потерпілого, що істотно полегшує процес кваліфікації та доказування цього злочину, спрощує і з дешевлює кримінальне провадження. Водночас при цьому підході знижується ймовірність об'єктивного інкримінування (притягнення особи до кримінальної відповідальності без встановлення її вини), адже від особи не вимагається усвідомлення досягнення потерпілим статевої зрілості.

Аргументом на користь вікового підходу також є те, що досягнення певного віку дає підставу припускати набуття особою не тільки статевої зрілості, а й деякого рівня соціального, психологічного, духовного і морального розвитку особистості, що є значущим для початку статевого життя.

Разом із тим, розглядаючи вказаний підхід, слід враховувати ту обставину, що біологічний вік, який характеризує стан організму, і календарний вік індивіда, що визначається періодом від народження до моменту його обчислення [2], можуть істотно відрізнятися між собою. Досягнення окремою особою статевої зрілості може як відповідати, так і не відповідати визначеному законодавцем календарному віку потерпілого. Тож закріплення у Кримінальному кодексі України (далі – КК), наприклад, 16-річного віку потерпілого може викликати негативні наслідки в разі добровільного статевого акту в разі добровільного статевого акту з дівчиною, якій виповнилося 16 років, але яка за своїми фізіологічними ознаками не досягла статевої зрілості [3]. Таким чином, особи, які досягли певного віку, але не досягли статевої зрілості, позбавляються кримінально-правової охорони.

Також доцільно відзначити, що у дівчат статева зрілість настає в 15–16 років, у юнаків – у 17–18 років. Строки її настання залежать від багатьох чинників – спадкових особливостей, побутових, соціально-економічних, кліматичних умов, стану здоров'я, характеру харчування і т. п. [4]. У зв'язку з цим у кожній державі, в КК якої закріплено вік статевої згоди, виникає питання про обґрунтованість обрання законодавцями конкретного віку, з досягненням якого «презюмується» стан статевої зрілості. При визначенні «віку згоди» законодавець у кожній державі має виходити з вивчення середніх показників досягнення статевої зрілості, які з великою ймовірністю дозволяють припускати, що до досягнення певного віку всі або переважна більшість представників цієї групи стануть статевозрілими. Крім того, закріплення єдиного вікового порогу для дівчат і юнаків не відповідає різним темпам їх статевого розвитку. Отже, найбільш загальний характер вирішення питання віку «статевої згоди», що виявляється в цьому підході, не враховує низки індивідуальних особливостей досягнення статевої зрілості як у окремих осіб, так і цілих груп населення.

Таким чином, віковий підхід до визначення ознаки потерпілого від добровільних статевих зносин із неповнолітнім є найбільш зручним у процесуальному аспекті, усуває об'єктивне інкримінування, передбачає більшу ступінь правової визначеності та мінімізацію помилок і корупційних ризиків. Проте він не

враховує індивідуального статевого розвитку, а також особливостей статевого розвитку юнаків і дівчат.

Серед переваг *медико-фізіологічного підходу*, в який закладено критерій не досягнення статевої зрілості, слід відзначити те, що він більше сприяє забезпеченню нормального статевого розвитку неповнолітніх та їх здоров'я. У його основі лежить фізіологічний критерій, який має чітке медичне обґрунтування, і тому є найбільш об'єктивним. Таким чином, цей підхід можна вважати найбільш індивідуальним, враховуючи ту обставину, що статевий розвиток по-різному проявляється не тільки у різних статевих, соціальних, національних груп, а й окремих осіб. Однак ця його перевага породжує деякі проблеми. Так, до недоліків розглянутого підходу слід віднести те, що встановлення факту не досягнення потерпілою особою статевої зрілості вимагає проведення експертизи. Такі фактори ускладнюють кримінальне провадження і ведуть до його затягування і подорожчання. Крім того, зазначена модель збільшує ризики об'єктивного інкримінування, що є неприпустимим у кримінальному праві і порушує презумпцію невинуватості. Також нормативне закріплення статевої зрілості як ознаки потерпілого від розглянутого злочину викликає проблему кваліфікації добровільних невагінальних статевих зносин з неповнолітнім у зв'язку з дискусійністю питання про те, чи спричиняють подібні зносини шкоду статево дозріванню особи.

Таким чином, цей підхід враховує інтереси неповнолітніх, передбачає індивідуальний підхід до кожної конкретної ситуації, але залишає відкритою проблему об'єктивного інкримінування.

Згідно зі *змішаним кумулятивним підходом*, за яким неповнолітній не досяг певного віку і статевої зрілості, під кримінально-правовою охороною від добровільних статевих зносин перебувають лише неповнолітні до певного віку, які не досягли статевої зрілості. Відповідно, кримінальна відповідальність особи, що вступила з неповнолітнім в добровільні статеві зносини, виключається, якщо: 1) неповнолітній досяг як статевої зрілості, так і певного віку; 2) неповнолітній досяг статевої зрілості, але не досяг певного віку; 3) неповнолітній досяг певного віку, але не досяг статевої зрілості. Таким чином, зазначений підхід звужує обсяг кримінально-правової охорони неповнолітніх у статевій сфері, проте враховує фактор статевого розвитку неповнолітніх та частково усуває можливість об'єктивного інкримінування (адже не обов'язково встановлювати досягнення неповнолітнім статевої зрілості, а отже й психічне ставлення до цього особи, яка вступила з неповнолітнім у статеві зносини, у тих випадках, коли останній досяг певного віку).

У свою чергу, виходячи зі змісту *змішаного альтернативного підходу*, за яким неповнолітній не досяг певного віку або статевої зрілості, під кримінально-правовою охороною перебувають: 1) неповнолітні, які не досягли як статевої зрілості, так і певного віку; 2) неповнолітні, які досягли статевої зрілості, але не досягли певного віку; 3) неповнолітні, які не досягли статевої зрілості,

але досягли певного віку. Особи, що вступили в добровільні статеві зносини з зазначеними потерпілими, притягуються до кримінальної відповідальності.

Через свій комбінований характер цей підхід суттєво розширює обсяг кримінально-правової охорони неповнолітніх у статевій сфері. Проте при зазначеному підході залишається необхідність проведення судово-медичних експертиз для встановлення статевої зрілості осіб, які досягли певного віку, а так само, уявляється, й осіб, які не досягли певного віку, адже в останньому випадку наявність або відсутність статевої зрілості у неповнолітнього може пом'якшувати або обтяжувати відповідальність та покарання особи, яка вступила з неповнолітнім у статеві зносини. Окрім того, у зв'язку з зазначеним не вирішується проблема об'єктивного інкримінування.

Вбачається, що оскільки універсального підходу до визначення найбільш оптимальної ознаки потерпілого від добровільних статевих зносин із неповнолітнім не існує, законодавець у кожній державі має самостійно визначати, який підхід йому використовувати, який вік статевої згоди встановлювати з урахуванням особливостей менталітету, традицій, культури, пріоритетів кримінально-правової охорони.

Список використаних джерел:

1. Капинус О., Додонов В. Незаконное половое сношение и иные действия сексуального характера с несовершеннолетними. *Современное уголовное право в России и за рубежом: некоторые проблемы ответственности. Сборник статей.* Москва: Буквовед, 2008. С. 197–212. URL: <http://www.durex-promo.ru/index.php?ds=1423214> (дата звернення: 04.11.2019).

2. Возраст. Большая медицинская энциклопедия. URL: <https://xn--90aw5c.xn--c1avg/index.php/%D0%92%D0%9E%D0%97%D0%A0%D0%90%D0%A1%D0%A2> (дата звернення: 04.11.2019).

3. Висновок Головного експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від насильства та сексуальної експлуатації» від 3 лютого 2015 року № 2016. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53813 (дата звернення: 04.11.2019).

4. Половая зрелость. Медицинская энциклопедия. URL: <http://www.medpulse.ru/encyclopedia/437.html> (дата звернення: 04.11.2019).

Генеральна прокуратура України
Національна академія прокуратури України
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України
Національна академія внутрішніх справ
Проект Європейського Союзу «Дія-ЄС: Заходи ЄС з питань протидії наркотикам
та організованій злочинності»
Громадська організація «Ла Страда – Україна»

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ
ІХ Міжнародної науково-практичної
інтернет-конференції, присвяченої пам'яті
Олега Михайловича Литвака

25 листопада 2019 року

Київ
2019

УДК 343.85+061.3

ББК 67.99

П 78

Укладачі:

Мінченко С.І., Лісова Н.В., Штанько С.П., Столяр Т.В.

Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої пам'яті Олега Михайловича Литвака (25 листопада 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 210 с.

ISBN 978-617-7800-07-0

У збірнику матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Протидія злочинності: теорія та практика», присвяченої пам'яті видатного вченого-кримінолога, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України, заслуженого діяча науки і техніки України, члена-кореспондента Національної академії правових наук України Литвака Олега Михайловича, співорганізатори якої – Генеральна прокуратура України, Національна академія прокуратури України, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, Національна академія внутрішніх справ, Проект Європейського Союзу «Дія-ЄС: Заходи ЄС з питань протидії наркотикам та організованій злочинності», громадська організація «Ла Страда – Україна», вміщено тези наукових повідомлень її учасників.

УДК 343.85+061.3

ББК 67.99

Збережено авторську редакцію (з незначними коректорськими правками) тез наукових повідомлень. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр, прізвищ тощо несуть автори.

ISBN 978-617-7800-07-0

© Генеральна прокуратура України, 2019

© Національна академія прокуратури України, 2019

БОРОЗДІНА Катерина Взаємодія суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми	41
БУГЕРА Сергій Протидія корупційній злочинності у сфері зовнішньоекономічної діяльності	45
ГЕТЬМАН Галина Використання методу моделювання в умовах змагального кримінального провадження як один із чинників протидії злочинності	48
ГЛОВІЮК Ірина Потерпілий у кримінальному провадженні на підставі угоди про визнання винуватості.....	50
ГОЛІНА Володимир Кримінологічна профілактика як основа для розроблення стратегій скорочення злочинності.....	54
ГОЛУБОВ Артем Реалізація міжнародних стандартів прав дитини при проведенні допиту (опитування) неповнолітніх у кримінальному провадженні	58
ЄВТЄЄВА Дарина, ЛАПКІН Андрій До питання про ознаку потерпілого від добровільних статевих зносин з неповнолітнім за кримінальним законодавством іноземних держав	62
ІБРАГІМОВ Руслан Окремі аспекти протидії наркозлочинності в Україні	66
КАЛАШНИК Ольга, КРИВУЛЯК Альона Національна «гаряча» лінія як механізм протидії торгівлі людьми та моніторингу актуальних тенденцій	69
КАЛІНІНА Аліна Особливості загальносоціального запобігання злочинності іноземців і апатридів в Україні	72
КНЯЗЄВ Юрій Проблемні питання кримінальної відповідальності свідків за завідомо неправдиві показання	75

Формат 170×240
Папір офсетний. Друк цифровий
Ум. друк. арк. 17. Обл.-вид. арк. 16,2
Наклад 10 прим. Зам. 19-11-22-2

Виготовлення оригінал-макета і друк
Національна академія прокуратури України
вул. Юрія Ілленка, 81-б, м. Київ, 04050

Підписано до розміщення в мережі Інтернет і до друку 22.11.2019

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 4001 від 10.03.2011